

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Alixonova Maftunaxon Odilxon qizi

Namangan viloyati Pop tumani

7- umumiy o'rta ta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim samaradorligini oshirish masalalari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni, uning an'anaviy ta'limdan farqli jihatlari hamda o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, kommunikativ va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini real hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatlarini kengaytirish masalalari ochib berilgan. Maqolada kompetensiyaviy yondashuvning ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdagi roli, pedagog faoliyatini takomillashtirishdagi ahamiyati hamda innovatsion ta'lim muhitini yaratishdagi o'rni haqida ilmiy xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, kompetentlik, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim samaradorligi, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, innovatsion ta'lim, mustaqil fikrlash, kommunikativ kompetensiya, kasbiy kompetensiya, ta'lim sifati, zamonaviy ta'lim.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalar qo'yilmoqda. Jamiyat taraqqiyoti, iqtisodiy rivojlanish va mehnat bozori ehtiyojlari zamonaviy bilimlarga ega, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy yondasha oladigan hamda turli muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qila oladigan shaxslarni tayyorlashni talab etmoqda. Shu sababli an'anaviy bilim berishga asoslangan ta'lim modeli o'rnini bosqichma-bosqich kompetensiyaviy yondashuv egallamoqda. Mazkur yondashuv o'quvchining nafaqat nazariy bilimlarni egallashi, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyatini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy pedagogika fanining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvning asosiy maqsadi – ta'lim oluvchilarda hayotiy va kasbiy faoliyatda zarur bo'ladigan kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir. Kompetensiya tushunchasi faqat bilim bilan cheklanmay, balki ko'nikma, malaka, tajriba, qadriyat va shaxsiy sifatlarning uyg'unligini ham

ifodalaydi. Shuning uchun kompetensiyaviy ta'lim jarayonida o'quvchi ta'limning passiv obyekti emas, balki faol subyekti sifatida namoyon bo'ladi.

Hozirgi kunda dunyoning rivojlangan davlatlari ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv keng qo'llanilib, uning samaradorligi amaliy jihatdan o'z isbotini topmoqda. Xususan, xalqaro baholash dasturlari – PISA, TIMSS va PIRLS tadqiqotlari o'quvchilarning nazariy bilimidan ko'ra, ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash darajasiga katta e'tibor qaratmoqda. Bu esa ta'lim tizimida kompetensiyalarni shakllantirish masalasining naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda kompetensiyaviy yondashuv asosida davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi o'qituvchi faoliyatiga ham yangi talablarni qo'yimoqda. Endilikda pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim oluvchining mustaqil faoliyatini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi lozim. Bu esa interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va amaliy mashg'ulotlardan samarali foydalanishni talab etadi. Ayniqsa, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, keys-stadi, debat va trening metodlari o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muloqot qilish va muammolarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim samaradorligini oshirishda kompetensiyaviy yondashuvning afzalliklari juda kengdir. Ushbu yondashuv o'quvchilarning bilimlarni chuqur o'zlashtirishiga, ularni hayot bilan bog'lay olishiga, ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantirishiga hamda kasbiy faoliyatga tayyorlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim oluvchilarning kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikativlik va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Natijada ta'lim sifati va samaradorligi ortib, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Mazkur maqolada kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari, uning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni hamda zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llashning pedagogik imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'limning o'quvchilar shaxsiy rivojlanishiga ta'siri va innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning samarali jihatlari yoritiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv bugungi zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim strategik yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ushbu yondashuvning mohiyati o'quvchilarda faqat nazariy bilimlarni shakllantirish bilan cheklanmay, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llash imkonini beruvchi amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishdan iboratdir. An'anaviy ta'lim tizimida asosiy e'tibor bilimlarni yod olish va qayta takrorlashga qaratilgan bo'lsa, kompetensiyaviy

yondashuvda o‘quvchining mustaqil fikrlashi, muammolarni tahlil qilishi, qaror qabul qilishi hamda ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishi ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiya tushunchasi pedagogik va psixologik adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi. Umumiy ma’noda kompetensiya – bu shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlar yig‘indisidir. Kompetentlik esa ushbu kompetensiyalarni amaliyotda samarali qo‘llash qobiliyatini anglatadi. Shu sababli kompetensiyaviy yondashuvning asosiy maqsadi ta’lim oluvchini amaliy faoliyatga tayyorlashdan iborat bo‘lib, bunda o‘quvchi o‘quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Ta’lim samaradorligini oshirishda kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati juda kattadir. Avvalo, ushbu yondashuv o‘quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi. O‘quvchi faqat tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo‘llovchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa bilimlarning uzoq muddat xotirada saqlanishi va kundalik hayotda qo‘llanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, zamonaviy mehnat bozorida tez moslasha oladigan, kreativ fikrlovchi va muammolarni mustaqil hal qila oladigan mutaxassislarga ehtiyoj ortib borayotgan bir paytda kompetensiyaviy yondashuvning dolzarbligi yanada oshmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi, ularda mustaqil fikrlash va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Debat”, “Keys-stadi”, “Loyiha metodi”, “Rolli o‘yinlar” kabi metodlar o‘quvchilarning bilimlarni amaliyot bilan bog‘lashiga yordam beradi. Masalan, loyiha metodidan foydalanish orqali o‘quvchilar muayyan muammoni mustaqil o‘rganadi, ma’lumot to‘playdi, tahlil qiladi va yakuniy xulosaga keladi. Bu esa ularda tadqiqotchilik, muloqot va jamoada ishlash kompetensiyalarini shakllantiradi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham kompetensiyaviy yondashuv samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biridir. Elektron ta’lim platformalari, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar va masofaviy ta’lim tizimlari o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar yordamida tashkil etilgan interaktiv mashg‘ulotlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda bilimlarni samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, internet resurslari va elektron kutubxonalardan foydalanish orqali o‘quvchilar axborotni izlash, saralash va tahlil qilish ko‘nikmalarini egallaydilar.

Kompetensiyaviy yondashuv o‘qituvchining kasbiy faoliyatiga ham yangicha talablarni qo‘yadi. Zamonaviy pedagog faqat ma’lumot beruvchi emas, balki ta’lim jarayonini boshqaruvchi, motivatsiya beruvchi va yo‘naltiruvchi shaxs bo‘lishi kerak.

O‘qituvchi o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda darslarni tashkil etishi, innovatsion metodlardan foydalanishi va ta’lim jarayonida qulay psixologik muhit yaratishi zarur. Shu sababli pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ishlashga o‘rgatish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuvning muhim jihatlaridan biri baholash tizimini takomillashtirish bilan bog‘liqdir. An’anaviy baholash tizimida asosan o‘quvchilarning nazariy bilimlari tekshirilsa, kompetensiyaviy yondashuvda ularning amaliy faoliyatdagi natijalari, muammolarni hal qilish qobiliyati va kommunikativ ko‘nikmalari ham baholanadi. Shu bois zamonaviy ta’limda kriterial baholash, portfolio, diagnostik testlar va amaliy topshiriqlardan keng foydalanilmoqda. Bunday baholash tizimi o‘quvchilarning real imkoniyatlarini aniqlashga hamda ularning rivojlanish dinamikasini kuzatishga yordam beradi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv ta’limning uzluksizligini ta’minlashda ham muhim o‘rin tutadi. O‘quvchi maktabdan boshlab oliy ta’lim va kasbiy faoliyatigacha bo‘lgan jarayonda turli kompetensiyalarni bosqichma-bosqich rivojlantirib boradi. Bu esa shaxsning o‘z ustida ishlashi, mustaqil ta’lim olishi va hayot davomida yangi bilimlarni egallashiga zamin yaratadi. Ayniqsa, “hayot davomida ta’lim olish” konsepsiyasining rivojlanishi kompetensiyaviy yondashuvning amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuv asosida islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlarining yangilanayotgani, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’lim jarayoniga joriy qilinayotgani hamda xalqaro baholash tizimlariga integratsiyalashuv ishlari ushbu yo‘nalishdagi muhim qadamlar hisoblanadi. Bu jarayon ta’lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarga mos raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash hamda yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim samaradorligini oshirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirishga, ularning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga hamda jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga yordam beradi. Natijada ta’lim sifati oshib, har tomonlama yetuk va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Xulosa qilib aytganda, kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishning eng muhim va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonini faqat nazariy bilim berishga emas, balki o‘quvchilarning bilimlarni amaliy faoliyatda qo‘llay olish qobiliyatini shakllantirishga yo‘naltiradi. Natijada ta’lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish, ijodiy yondashish, kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish va jamoada samarali ishlash

kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida namoyon qiladi. O'quvchi endilikda tayyor bilimlarni passiv ravishda qabul qiluvchi emas, balki mustaqil izlanadigan, tahlil qiladigan va o'z bilimlarini amaliyotda qo'llaydigan shaxsga aylanadi. Bunday yondashuv esa bilimlarning puxta o'zlashtirilishiga, uzoq muddat saqlanishiga hamda real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llanishiga imkon yaratadi. Ayniqsa, bugungi tezkor axborot almashinuvi va texnologik rivojlanish sharoitida kompetensiyaviy ta'limning ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Maqolada tahlil qilinganidek, kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirishda interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish muhim omil hisoblanadi. "Keys-stadi", loyiha metodi, muammoli ta'lim, debat va trening mashg'ulotlari kabi metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, elektron ta'lim platformalari va raqamli texnologiyalar o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv pedagog faoliyatiga ham yangicha mazmun yuklaydi. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ta'lim oluvchini yo'naltiruvchi, motivatsiya beruvchi va innovatsion ta'lim muhitini yaratuvchi mutaxassis bo'lishi zarur. Shu sababli pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirish, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ishlashga tayyorlash ham bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish yosh avlodni har tomonlama barkamol, raqobatbardosh va zamonaviy talablarga javob bera oladigan mutaxassis sifatida shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, xalqaro baholash dasturlari talablariga mos ravishda o'quvchilarning amaliy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda. Bu esa mamlakatning ilmiy-intellektual salohiyatini oshirish, innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish va jamiyat taraqqiyotini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Demak, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshiradi, balki ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va kasbiy tayyorgarligini ham takomillashtiradi. Natijada zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga mos, mustaqil fikrlovchi, kreativ va mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalash imkoniyati kengayadi. Shu bois kompetensiyaviy yondashuvni ta'lim tizimining barcha bosqichlarida samarali joriy etish va takomillashtirib borish bugungi kunning eng muhim pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2016. – 240 b.
2. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 196 b.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2015. – 260 b.
4. Ishmuhamedov R., Yo‘ldoshev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol, 2019. – 320 b.
5. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2018. – 172 b.
6. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017. – 301 b.
7. Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetensii kak rezultat sovremennogo obrazovaniya. – Moskva: Issledovatel’skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2014. – 42 s.
8. Khutorskoy A.V. Kompetentnostnyy podxod v obuchenii. – Moskva: Eydos, 2013. – 73 s.
9. Zeer E.F. Psixologiya professionalnogo razvitiya. – Moskva: Akademiya, 2015. – 240 s.
10. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar to‘plami. – Toshkent, 2023.